

พลวัตความเป็นถิ่นที่ของชุมชนชายแดนไทย – เมียนมา:

กรณีศึกษาชุมชนเขตนอกเมืองแม่สาย– ท่าช้างเหล็ก*

THE DYNAMIC LOCALITY OF THAI MYANMAR BORDER COMMUNITIES:

A CASE STUDY OF RURAL AREA COMMUNITIES

ON MAESAI – TACHILEIK BORDER

ทิชัมพร สิงโตมาศ

Thikumphorn Singtomast

ศูนย์วิจัยนวัตกรรมสังคมเชิงพื้นที่ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

Area-based Social Innovation Research Center (Ab-SIRC), Mae Fah Luang University

Corresponding Author E-mail: Thikumphorn.sin@mfu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ศึกษาความเป็นถิ่นที่ผ่านพื้นที่ทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมืองของชนชายแดนที่อาศัยอยู่เขตนอกเมือง อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ประเทศไทย และ จังหวัดท่าช้างเหล็ก ประเทศเมียนมา การศึกษาใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ การพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ และการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม โดยมีแนวคิดความเป็นถิ่นที่เป็นกรอบทำความเข้าใจ

ผลการศึกษาพบว่า สภาวะแวดล้อมของอาณาบริเวณพรมแดนที่การเคลื่อนย้ายและปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนมากกว่าหนึ่งดินแดน หนึ่งชาติพันธุ์ หนึ่งเชื้อชาติ เกิดขึ้นอย่างเข้มข้นมายาวนานได้หล่อหลอมให้ประวัติศาสตร์สังคมและชีวิตของชนชายแดนวางอยู่บนความสัมพันธ์แบบข้ามเขตแดนและก่อให้เกิดความเป็นคนท้องถิ่นที่หลากหลายซับซ้อน ทั้งนี้ การสร้างความเป็นถิ่นที่แห่งหนึ่งคือการธำรงรักษาตัวตนของผู้คนในท้องถิ่นที่ยังรากลงบนที่ที่ไม่ใช่มาตุภูมิดั้งเดิม ทว่าอีกแง่หนึ่งมีลักษณะเป็นพื้นที่เชิงชาติพันธุ์ที่มีการนับเข้าและกันออกผู้คนที่อยู่โดยรอบและก่อให้เกิดความเป็นเพื่อนบ้านหรือผู้รู้กล้า อย่างไรก็ตาม ความเป็นถิ่นที่เป็นกระบวนการทางสังคมที่มีพลวัต สามารถเปลี่ยนแปลงไปตาม การสร้างใหม่ที่เกิดขึ้นภายในท้องถิ่นเอง บางกรณีความเป็นถิ่นที่นำมาสู่การสลายความเป็นเขต

---

*Received December 21, 2023; Revised January 19, 2024; Accepted January 31, 2024

แดนของรัฐชาติระหว่างถิ่นที่ ขณะที่บางกรณีกลับเป็นกระบวนการสร้างซ้ำความเป็นเขตแดนทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ขึ้นมาใหม่

คำสำคัญ: พลวัต; ความเป็นถิ่นที่; ชนชายแดน; ชุมชนชายแดน; ชายแดนไทย-เมียนมา

Abstract

This research article examines locality through the social, cultural, economic, and political spaces of border people who live in the rural areas of Mae Sai district, Chiang Rai province, Thailand, and Tachylalic district, Myanmar. The study used qualitative research methods and collected data through interviews, small talk, and participant observation, with locality as a framework for understanding.

The study results found that borderlands milieu where mobility and interaction between people from more than one territory, ethnicity, and race have been occurring intensively for a long time have shaped the social history and lives of border people on cross-border relationships and created a diverse and complex local identity. On the one hand, creating a locality is a way to preserve the identity of local people rooted in a place that is not their original homeland. On the other hand, it has the characteristic of being an ethnic space that counts in and excludes people around it and creates a sense of neighbourliness or intrusion. However, locality as a dynamic social process can change according to the new creation within the locality itself. In some cases, locality leads to the dissolution of the state-nation borders between localities, while in other cases, it is a process of recreating cultural and ethnic boundaries.

Keywords: Dynamic; Locality; Border People; Border Community; Thai Myanmar Border

บทนำ

กว่าสองทศวรรษที่ผ่านมา มีงานด้านสังคมศาสตร์ที่ศึกษาแม่สายในฐานะเมืองชายแดนจำนวนมาก อาทิ ประเด็น คนอพยพ การจัดระเบียบพื้นที่ชายแดนยุคหลังสมัยใหม่ (Pongsawat, 2007) ปฏิสัมพันธ์ของผู้คนในอาณาบริเวณชายแดน ผลกระทบจากนโยบายการพัฒนา (วีระศักดิ์ ญาวีระ, 2548) แนวทางการพัฒนาการค้าชายแดน (ภัทรา เจริญลาภ, 2556) และความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ (ราญ ฤนาถ และชลีพร วิมุกตานนท์, 2530) งานดังกล่าวฉายภาพแม่สายในฐานะพื้นที่พิเศษ 2 ลักษณะ ด้านหนึ่งเป็นพื้นที่ที่ก่อตัวขึ้นจากการปะทะประสานกันระหว่างกลุ่มทางสังคมที่หลากหลายทั้งเชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม และระดับความสัมพันธ์ทั้งภายในรัฐและข้ามรัฐชาติ อีกด้านก็เป็นพื้นที่ที่รัฐสถาปนาระบบอบอานาจและระเบียบวินัยมากำกับควบคุมผู้คนและกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การสะสมทุนอย่างสลับซับซ้อน แต่กระนั้นผู้คนก็พยายามปรับตัวและฉกฉวยโอกาสใหม่ ๆ ที่จะมีชีวิตภายใต้กระแสการพัฒนาที่ขับเคลื่อนด้วยทุนโลกาภิวัตน์ อนึ่ง แม่แม่สายจะมีปฏิสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับท่าซำเหล็ก ซึ่งเป็นเมืองชายแดนที่ตั้งอยู่อีกฝากฝั่งในเมียนมา ทว่างานวิชาการเปลี่ยนแปลงของแม่สายควบคู่ไปกับท่าซำเหล็กในฐานะส่วนหนึ่งของอาณาบริเวณชายแดนที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ร่วมกันยังมีอยู่อย่างจำกัด โดยเฉพาะการศึกษาผ่านประสบการณ์ของคนท้องถิ่นที่เรียกได้ว่าเป็นชนชายแดน (Martinez, 1994) ผู้เคลื่อนย้าย/หยั่งรากอยู่บริเวณนั้น

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาของเมืองแม่สาย พบว่า งานของวสันต์ ปัญญาแก้ว (2553) คืองานชิ้นแรก ๆ ที่ชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของเมืองชายแดนแม่สาย-ท่าซำเหล็กผ่านโลกทัศน์และปฏิบัติการทางสังคมของคนลื้อที่ดำรงชีวิตอยู่ในเมืองชายแดนทั้งสองฝั่ง งานของวสันต์พิจารณาแม่สาย-ท่าซำเหล็กในฐานะพื้นที่ชายแดนที่ดำรงอยู่ภายใต้ระบบเศรษฐกิจสังคมแบบเดียวกันที่ประกอบสร้างขึ้นจากบริบททางประวัติศาสตร์ การผสมผสานความหลากหลายทางเชื้อชาติ ภาษา และวัฒนธรรม กระนั้นชนชายแดนไม่จำเป็นต้องมีลักษณะเป็นคนลูกผสมและมีชีวิตอยู่ภายใต้สภาวะพลัดถิ่นไร้ถิ่นฐานไปเสียหมด หากแต่มีการหยั่งรากสร้างความเป็นถิ่นที่ในอาณาบริเวณหนึ่ง ๆ ทั้งเชิงกายภาพ การปฏิสัมพันธ์ หรือการกระทำทางสังคมบางอย่างเพื่อรักษา สร้าง และแสดงออกถึงตัวตนความเป็นคนท้องถิ่น กระทั่งอ้างถึงประวัติศาสตร์ความเป็นคนพื้นถิ่นที่ใช้ชีวิตอยู่มาอย่างยาวนานเพื่อยืนยันสิทธิความชอบธรรมในการเข้าถึงทรัพยากรต่าง ๆ อย่างไรก็ดี งานศึกษาแม่สายในฐานะเมืองชายแดนทั้งหมดข้างต้นให้ความสนใจเฉพาะพื้นที่ชุมชนเขตเมืองแม่สาย - ท่าซำเหล็กเป็นหลัก ขณะที่พัฒนาการทางประวัติศาสตร์และความ

เป็นถิ่นที่ของชุมชนชายแดนในเขตนอกเมืองที่ทอดยาวตลอดพรมแดนแม่สาย – ท่าซี้เหล็ก
ดูจะเป็นช่องว่างทางความรู้ที่หายไปต่อการทำความเข้าใจกระบวนการเปลี่ยนแปลงพื้นที่
ชายแดนของแม่สายและจังหวัดเชียงรายกับประเทศเพื่อนบ้านในปัจจุบัน เพื่อเติมเต็ม
ช่องว่างดังกล่าว งานวิจัยนี้จึงต้องการศึกษาการสร้างความเป็นถิ่นที่ของชนชายแดนผู้อาศัย
อยู่ชุมชนนอกเมืองบริเวณพรมแดนแม่สาย – ท่าซี้เหล็ก โดยเลือกชุมชนบ้านป่าห่าและป่า
ซาง เป็นกรณีศึกษาด้วยเหตุผล 2 ประการ คือ 1. บ้านป่าห่า – ป่าซาง เป็นชุมชนเครือ
ญาติสืบเชื้อสายจากคนลื้อที่อพยพมาจากลำพูน โดยเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณแม่น้ำรวกฝั่ง
ขวา (เมียนมาในปัจจุบัน) เกิดเป็นชุมชนบ้านป่าซางก่อน แล้วขยายมาฝั่งซ้ายของแม่น้ำเป็น
ชุมชนบ้านป่าห่า แม้การเปลี่ยนแปลงพรมแดนรัฐชาติในเวลาต่อมาทำให้บ้านป่าซาง
กลายเป็นดินแดนของเมียนมา กระนั้นสองชุมชนยังมีปฏิสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดผ่านความเป็น
เครือญาติ 2. หลังการปรับเปลี่ยนนโยบายความสัมพันธ์ไทย-พม่าและการดำเนินนโยบาย
เปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้าในทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา ท่าซี้เหล็กถูกพัฒนาเป็น
เมืองชายแดนคู่ค้ากับแม่สายพร้อมกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น สะพาน ถนน และ
ด่านพรมแดนสากล เพื่อเชื่อมโยงเมืองต่าง ๆ ของรัฐฉานกับท่าซี้เหล็กและเมืองชายแดน
อื่น ๆ ในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง การเติบโตของเมืองชายแดนดึงดูดผู้คนจากหลายพื้นที่เข้ามา
เป็นแรงงานในแม่สาย-ท่าซี้เหล็ก ด้วยระยะห่างจากเมืองแม่สายเพียง 7 กิโลเมตร และมี
พื้นที่การผลิตหลากหลายทั้งเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และการท่องเที่ยว ละแวกบ้านป่า
ห่าและป่าซางปรากฏกลุ่มผู้อพยพหน้าใหม่เพิ่มมากขึ้น อาทิ คนไทใหญ่ คนลื้อจากเมือง
ยองและสิบสองปันนา และคนพม่าจากตอนกลาง ซึ่งผู้มาใหม่ต่างก็สร้างถิ่นที่และความเป็น
คนท้องถิ่นของตนเองขึ้นมาด้วยเช่นกัน จึงเกิดเป็นคำถามว่า ชนชายแดนเหล่านั้นประกอบ
สร้างความเป็นถิ่นที่อย่างไรภายใต้บริบทการพัฒนาสมัยใหม่บนพื้นที่ชายแดน

ทั้งนี้ ความเป็นถิ่นที่มีลักษณะต่างจากคำว่า “Community” ที่ถูกใช้แทนกัน
บ่อยครั้งในแง่ที่มองพื้นที่บนฐานของความเป็นพลวัตมากกว่าการเป็นพื้นที่แบบหยุดนิ่งคงที่
มีขอบเขตทางกายภาพชัดเจน หรือมีความเป็นเอกภาพ (Day & Murdoch, 1993)
กล่าวคือ การสร้างความเป็นถิ่นที่เป็นกระบวนการที่ซับซ้อนและมีการสร้างซ้ำ/สร้างใหม่ได้
ตลอดเวลา ซึ่งทำให้สถานที่หรือพื้นที่หนึ่งอาจไม่สามารถคงความหมายหรือหยั่งรากความ
เป็นถิ่นที่แบบใดแบบหนึ่งไปได้ตลอด โดยสรุปความเป็นถิ่นที่คือสำนักซึ่งผู้คนท้องถิ่นหนึ่งมี
ต่อสถานที่หรือพื้นที่ทางกายภาพที่อาศัยอยู่และมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันจนก่อให้เกิดความรู้สึก
เป็นส่วนหนึ่งและมีตัวตนยึดโยงกับท้องถิ่นนั้น ความเป็นถิ่นที่ไม่ใช่สิ่งสามารถสังเกตเห็นได้
จากพื้นที่ทางกายภาพ แต่ต้องทำความเข้าใจผ่านพิธีกรรม กิจกรรมในชีวิตประจำวัน และ

อารมณ์ความรู้สึกของผู้คนที่มีความสัมพันธ์กันนั้น ๆ ที่ผันแปรไปตามบริบทประวัติศาสตร์ ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาบริบทของบ้านป่าห้าว – ป่าซางดังที่กล่าวไปข้างต้น จึงน่าสนใจว่าชนชายแดน ที่อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณดังกล่าวมีการสร้างความเป็นถิ่นที่อยู่อย่างไรผ่านการทำกิจกรรม ชีวิตประจำวันบนพื้นที่ทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง และความเป็นถิ่นที่ เหล่านั้นมีพลวัตอย่างไรภายใต้ประวัติศาสตร์การพัฒนาพื้นที่ชายแดน

วัตถุประสงค์การวิจัย

ศึกษาพลวัตความเป็นถิ่นที่อยู่ของชนชายแดนบ้านป่าห้าว – ป่าซางผ่านพื้นที่ทางสังคม วัฒนธรรม การเมือง และเศรษฐกิจ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้แบบสัมภาษณ์ การพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ และการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ได้แก่ สมาชิกชุมชนบ้านป่าห้าว อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ประเทศไทย จำนวน 7 คน แบ่งเป็นผู้สูงอายุ 3 คน วัยทำงาน 3 คน เยาวชน 1 คน และสมาชิกชุมชน บ้านป่าซาง เมืองพง จังหวัดท่าขี้เหล็ก ประเทศเมียนมา จำนวน 6 คน แบ่งเป็นผู้สูงอายุ 2 คน วัยทำงาน 3 คน และเยาวชน 1 คน รวมทั้งสิ้น 13 คน ทั้งนี้ เพื่อปกป้องความเป็นส่วนตัวของผู้ให้ข้อมูล ชื่อชุมชนและผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดที่ปรากฏในบทความนี้จึงเป็นนาม สมมติทั้งหมด

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การสัมภาษณ์ใช้แบบสัมภาษณ์ปลายเปิดและมีการขอความยินยอมจากผู้ให้ สัมภาษณ์ก่อนการเริ่มสัมภาษณ์และใช้บันทึกภาคสนามสำหรับบันทึกการพูดคุยอย่างไม่ เป็นทางการและการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเริ่มจากการทำงานภาคสนามด้วยการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการและการ สังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมตามพื้นที่กายภาพต่าง ๆ ที่สมาชิกทั้งสองชุมชนดำเนิน กิจกรรมประจำวัน เช่น จุดผ่อนปรนการค้า ตลาดนัด งานบุญ และงานประเพณีที่สำคัญ

เมื่อสมาชิกในชุมชนมีความคุ้นเคยและให้ความไว้วางใจที่จะพูดคุย จึงเริ่มดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้วยแบบสัมภาษณ์ปลายเปิด

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลจากการเก็บรวบรวมมาศึกษาและวิเคราะห์ตามกรอบการศึกษาที่กำหนด คือ การสร้างความเป็นถิ่นที่ผ่านพื้นที่ทางสังคม วัฒนธรรม การเมือง และเศรษฐกิจ พร้อมทั้งนำเสนอผลการวิจัยด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรก การสร้างความเป็นถิ่นที่ทางสังคมวัฒนธรรม ซึ่งวิเคราะห์ผ่านการสร้างชุมชน พื้นที่ทางศาสนา และโรงเรียน ส่วนที่สอง การสร้างความเป็นถิ่นที่ทางเศรษฐกิจการเมืองบนอาณาบริเวณพรมแดน วิเคราะห์กิจกรรมและปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นบริเวณท่าหน้า/จุดผ่านแดน/จุดผ่อนปรนการค้า

ผลการวิจัย

1. การสร้างความเป็นถิ่นที่ผ่านพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรม

หากพิจารณาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เชิงพื้นที่ของสองชุมชน ความเป็นถิ่นที่บ้านป่าห้า – ป่าซางถูกสร้างซ้ำขึ้นจากกลุ่มคนที่เคลื่อนย้ายไปมาบริเวณแม่น้ำรวกพร้อมกับความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเหนือเส้นเขตแดน ซึ่งสะท้อนให้เห็นความเป็นคนท้องถิ่น ความเป็นเพื่อนบ้าน และผ่านการสร้างพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรม 3 ลักษณะด้วยกัน คือ

1.1 การสร้างชุมชน จากคำบอกเล่าสืบต่อมาระหว่างสมาชิก 3 รุ่น บรรพบุรุษของชาวป่าห้า – ป่าซางคือชาวลื้อเมืองยองที่ถูกกวาดต้อนเทครัวจากรัฐฉานเข้ามาเมืองเชียงใหม่และลำพูนในยุคพื้นฟูอาณาจักรล้านนาของเจ้ากาวิละที่เรียกว่า “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” ก่อนจะถูกพามาฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ แล้วเคลื่อนย้ายไปตามเมืองชายแดนหลายแห่งบริเวณสามเหลี่ยมทองคำจนมาลงหลักปักฐานบริเวณแม่น้ำรวกฝั่งขวาตรงบ้านป่าซาง เมืองพง จ.ท่าขี้เหล็ก ประเทศเมียนมาในปัจจุบัน ช่วงเวลาที่ชาวยองกลุ่มนี้บุกเบิกที่ทำกินบริเวณแม่น้ำรวกฝั่งขวานั้น อังกฤษที่เข้าครอบครองพม่าตอนบนและหัวเมืองต่าง ๆ ของรัฐฉานได้ตกลงปักปันเขตแดนกับสยามไปแล้วช่วงปี พ.ศ. 2428-2438 การกำหนดเขตแดนคราวนั้นทำให้ดินแดนตอนเหนือของสยามสิ้นสุดลงที่แม่สาย ส่วนเมืองเชียงตุง เมืองยอง รวมถึงดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำสาย-แม่น้ำรวกเป็นของอังกฤษ ด้วยบริเวณส่วนใหญ่ของน้ำรวกฝั่งขวาเป็นพื้นที่ราบกว้างอุดมสมบูรณ์มากกว่า บ้านป่าซางจึงเกิดเป็นชุมชนก่อนแล้วขยายพื้นที่ข้ามแม่น้ำมาเป็นชุมชนบ้านป่าห้า โดยคนทั้งสองชุมชน

ต่างเรียกตัวเองว่าคนยongลำพูน (อัยแสง, 29 พฤษภาคม 2562; อัยแก้ว, 30 พฤษภาคม 2562) หลังกำหนดเส้นเขตแดนบนน้ำสาย-น้ำรวกแล้ว การแผ่อำนาจเข้ามาควบคุมพื้นที่ชายแดนบริเวณดังกล่าวของสยามและอังกฤษมิได้มีความเข้มข้นมากนัก ทั้งแง่การออกกฎระเบียบควบคุมการเคลื่อนย้ายของคนและการจัดจำแนกชนชายแดนเพื่อแบ่งแยกว่าใครเป็นคนของใคร การเคลื่อนย้ายข้ามพรมแดนของประชาชนสองฝั่งเพื่อตั้งถิ่นฐานจึงเป็นไปอย่างอิสระ กล่าวคือแม้ว่าที่ตั้งของสองชุมชนจะมีขอบเขตชัดเจนเชิงกายภาพและพรมแดนรัฐชาติ ทว่าพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านป่าห้า-ป่าซางแทบจะไม่เคยแยกออกจากกัน ผู้คนยังคงมีชีวิตรูปแบบ “ไป ๆ มา ๆ” ระหว่างสองพื้นที่ หลายคนมีบ้านและที่ทำกินอยู่ทั้งในป่าห้าและป่าซาง และส่งผลให้การนิยามขอบเขตของชุมชนมีความพร่าเลือน ดังจะกล่าวถึงในหัวข้อถัดไปว่าด้วยการสร้างความเป็นถิ่นที่ผ่านพื้นที่ทางศาสนาและโรงเรียน ซึ่งแสดงให้เห็นการหลอมหล่อมความเป็นคนท้องถิ่นและความเป็นเพื่อนบ้านที่ซับซ้อนระหว่างคนป่าห้า-ป่าซางด้วยกัน ไปจนถึงชุมชนชายแดนโดยรอบ

1.2 การสร้างพื้นที่ทางศาสนา เมื่อตั้งชุมชนเป็นหลักแหล่งแล้ว รวทศวรรษ 2480 คนยongลำพูนบ้านป่าห้าและป่าซาง ที่นับถือพุทธผสมผีมาแต่เดิมได้สร้างพื้นที่ทางศาสนาและความเชื่อขึ้น เริ่มจากการตั้งเสา “ไจบ้าน” อันเป็นลักษณะเด่นเฉพาะของชาวลื้อที่มีร่วมกันแถบลุ่มน้ำโขงตอนบนเพื่อปกป้องรักษาชุมชน จากนั้นก็ตั้งศาลผีพ่อบ้านหรือดงชาวบ้าน สำนักสงฆ์ และวัดตามมาโดยใช้ชื่อเดียวกับชุมชน นอกจากนี้ คนบ้านป่าซางบางส่วนยังนับถือศาสนาคริสต์ โดยเป็นกลุ่มคนยongลำพูนจากเชียงใหม่ที่อพยพเข้ามาระลอกสาม ซึ่งเดิมนับถือพุทธผสมผี แต่ภายหลังได้ฟังเรื่องราวของพระเจ้าจากการไปมาหาสู่ที่น้องในเชียงใหม่จึงรับเชื่อ ละทิ้งศาสนาเดิม และตั้งสถานที่นมัสการพระเจ้าขึ้นโดยใช้ชื่อว่า คริสตจักรสุวรรณชัยศรี (อัยคำ, 5 พฤศจิกายน 2563) จากนั้นเป็นต้นมาชาวพุทธและคริสเตียนบ้านป่าซางต่างก็สร้างความเป็นถิ่นที่ผ่านพื้นที่ทางศาสนาและพิธีกรรมของตนเอง นำมาสู่สำนึกความเป็นคนท้องถิ่นที่แตกต่างกันไป การเรียกคนบ้านป่าซางถูกแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ คนป่าซางเหนือที่เป็นชุมชนพุทธกับคนป่าซางใต้ที่เป็นคริสเตียน ด้วยมีรากความเป็นชาติพันธุ์เดียวกัน คนป่าซางเหนือกับป่าซางใต้จึงยังรู้สึกถึงความเป็นเพื่อนบ้านที่ดีต่อกัน เพียงแต่ไม่สนิทแนบแน่นเหมือนพี่น้องเท่ากับคนป่าห้าที่มีความเป็นถิ่นที่คล้ายกันมากกว่า เห็นได้ชัดจากการเกี่ยวดองทางเครือญาติที่พบว่าคนป่าซางเหนือนิยมแต่งงานกับคนป่าห้ามากกว่ากับคนป่าซางใต้ (สมศักดิ์, 15 ธันวาคม 2562) ช่วงปลายทศวรรษ 2490 บ้านป่าห้ามีประชากรอพยพมาเพิ่มอีก 2 กลุ่ม กลุ่มแรก คือคนลื้อจากเมืองยองและสิบสองปันนา และคนไทใหญ่ที่เข้ามาเป็นแรงงานโรงบ่มใบยาสูบ อีกกลุ่มคือคริส

เดียนจากป่าซางใต้บางส่วนที่อพยพหนีการปะทะของทหารพม่ากับทหารจีนคณะชาติมาอยู่บ้านป่าห้าและเกิดเป็นย่านคนคริสต์เดียนขึ้น ทั้งนี้ คนป่าห้าและป่าซางไม่ว่าพุทธหรือคริสต์ล้วนให้ความสำคัญกับพิธีกรรมทางศาสนาและร่วมกิจกรรมลักษณะการเอามื้อเสมอ เช่น ถ้าบ้านป่าห้ามีตานก้วยสลา กคนบ้านป่าซางเหนือก็จะข้ามมาร่วม หรือเมื่อบ้านป่าซางใต้จัดงานคริสต์มาส คริสเตียนจากบ้านป่าห้าก็จะข้ามไปร่วมเช่นกัน บางครั้งมีการทำกองกฐินข้ามไปมาระหว่างคนป่าห้า - ป่าซางเหนือ - คนยองลำพูนในแม่จันและเชียงแสนด้วย ทั้งนี้ นอกจากงานประเพณีประจำปี ความเป็นเครือญาติใกล้ชิดยังทำให้คนป่าห้าและป่าซางต่างมีส่วนร่วมในพิธีกรรมเปลี่ยนผ่านของกันและกันแทบทุกช่วงชีวิตไม่ว่างานบวช แต่งงาน หรืองานศพ แม้กระทั่งกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นไทยของคนสองชุมชนก็ยังดำเนินไปพร้อมกัน (น้าพร, 8 พฤศจิกายน 2563)

1.3 การสร้างโรงเรียน ความเป็นถิ่นที่ของคนป่าห้า-ป่าซางที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรมอีกลักษณะหนึ่งคือการศึกษา อันจะนำมาสู่การหลอมหลอมสำนึกความเป็นไทยที่จะส่งผลต่อการสร้างความเป็นคนท้องถิ่นที่ซับซ้อน นับจากมีการสร้างชุมชนวัดและโบสถ์มีส่วนสำคัญต่อการศึกษาของเยาวชนบ้านป่าห้า-ป่าซาง ไปพร้อมกับการสร้างความเป็นคนท้องถิ่นที่ถูกนิยามผ่านความเป็นคนยองลำพูนไว้อย่างเหนียวแน่น กระทั่งมีการตั้งโรงเรียนบ้านป่าห้าใน พ.ศ.2497 ลูกหลานของคนป่าห้าจึงได้เรียนหนังสือไทยและสำนึกเกี่ยวกับความเป็นชาติที่ยึดโยงกับรัฐส่วนกลาง เนื่องด้วยบ้านป่าซางขณะนั้นไม่มีโรงเรียน เพื่อให้ลูกหลานสามารถอ่านเขียนภาษาไทยและได้รับการศึกษา คนป่าซางจึงส่งลูกหลานข้ามแม่น้ำรวกมาเรียนหนังสือที่บ้านป่าห้า แม้มีการตั้งโรงเรียนของพม่าที่บ้านป่าซางใต้ช่วงทศวรรษ 2520 โดยสอนเป็นภาษาพม่าและอังกฤษ แต่คนป่าซางที่สามารถแบกรับค่าใช้จ่ายการเดินทางและดูแลบุตรหลานได้ก็ยังนิยมส่งลูกมาเรียนที่บ้านป่าห้าและโรงเรียนแถวเมืองแม่สายอยู่เช่นเดิม ด้วยถนนจากท่าน้ำรวกเข้ามาโรงเรียนเป็นทางเกวียนและมักถูกน้ำท่วมในฤดูฝนจึงมีการฝากบุตรหลานให้กินอยู่กับญาติที่ป่าห้าจนกว่าจะปิดภาคการศึกษา ต่อมาเมื่อเด็กที่ข้ามมามีจำนวนมากจนมีการเปิดสถานรับดูแลเด็กป่าซางที่ข้ามมาเรียนหนังสือโดยเฉพาะ เด็กเหล่านี้จึงเติบโตมาอย่างคุ้นชินกับสภาพแวดล้อมของบ้านป่าห้าและชุมชนรอบๆ ในฝั่งไทยโดยปริยาย อย่างไรก็ตาม ความเป็นคนท้องถิ่นของคนป่าซางไม่ได้ถูกเปลี่ยนไปสู่การนิยามตนเองว่าเป็นคนไทย แต่เป็นคนป่าซางที่มีทั้งความเป็นคนยองลำพูน คนไทย และคนพม่าอยู่ด้วยกัน อีกทั้งคนแต่ละรุ่นยังมีการนิยามแตกต่างกันออกไป คนเผ่าคนแกลจะมองว่าตัวเองเป็นคนยองลำพูน คนวัยทำงานมองตัวเองเป็นลูกผสมระหว่างคนยองลำพูน คนไทย และคนพม่า ซึ่งแต่ละครอบครัวมีความยึดโยงกับด้านที่เป็น

ไทยหรือพม่าในระดับที่ต่างกันออกไป บางคนต้องการให้ลูกหลานเข้าเรียนมาเรียนที่ป่าห้า เพราะมองว่าตนเองมีความเป็นคนไทยมากกว่าพม่า (น้าสม, 9 พฤศจิกายน 2563) บางคนไม่ได้ยึดโยงตัวเองกับความเป็นยองลำพูน ไทย หรือพม่าเป็นการเฉพาะ แต่มองว่าตนเองเป็นชนชายแดนที่สามารถปรับตัวและใช้ประโยชน์จากความเป็นคนท้องถิ่นที่ซับซ้อนใน ต่อรองกับโครงสร้างและกลุ่มทางสังคมต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น ส่งลูกมา เรียนโรงเรียนไทย แต่ก็ให้เรียนภาษาพม่าด้วยเพื่อเอาไว้เพิ่มโอกาสที่จะสามารถทำงานได้ ทั้งสองฝั่ง (พิน้ำ, 10 พฤศจิกายน 2563) เช่นเดียวกับ เยาวชนบางคนที่มีมองว่าการถูกพ่อแม่ส่งมาเรียนที่ไทยวางอยู่บนความคิดเรื่องโอกาสทางเศรษฐกิจมากกว่าการอ้างอัตลักษณ์ ความเป็นไทย แต่ยอมรับว่าการมีสายสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นของคนป่าซางกับฝั่งไทยทำให้คน ป่าซางประสบปัญหาในการเข้าถึงงานราชการที่มั่นคงในเมียนมา ซึ่งมักถูกสงวนไว้สำหรับ คนที่ถูกมองมีความเป็นพม่าแท้มากกว่า (ปอ, 9 พฤศจิกายน 2563)

2. การสร้างความเป็นถิ่นที่ผ่านพื้นที่ทางเศรษฐกิจและการเมือง บ้านป่าห้า - ป่าซางมีระบบเศรษฐกิจที่พึ่งพากันมาตั้งแต่สมัยก่อตั้งชุมชน โดยเฉพาะการค้าขาย เนื่องจากแม่น้ำรวกเป็นเส้นทางคมนาคมที่เชื่อมต่อกับแม่น้ำสายสำคัญ เช่น แม่น้ำสาย แม่น้ำโขง และแม่น้ำกก ในอดีตทำนํ้ารวกของบ้านป่าห้า-ป่าซางเป็นจุดพักเรือของพ่อค้าที่ ผ่านไปมาระหว่างเมืองชายแดนอย่างแม่สาย เชียงแสน และตันตึ้ง บริเวณดังกล่าวไม่เพียง เป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจของบ้านป่าห้า-ป่าซาง แต่ยังเชื่อมโยงเศรษฐกิจท้องถิ่นไปสู่เมือง ชายแดนอื่นในระดับภูมิภาค ด้วยทำนํ้าป่าห้า-ป่าซางเป็นจุดการเคลื่อนย้ายทั้งคนและ สิ่งของ สถานที่ดังกล่าวจึงมีความเป็นพื้นที่ทางการเมืองที่ตัวแสดงต่าง ๆ ทั้งระดับรัฐและ ท้องถิ่นเข้ามาปะทะสังสรรค์กันเพื่อควบคุมการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ การสร้างความเป็น ถิ่นที่บนอาณาบริเวณทำนํ้าบ้านป่าห้า-ป่าซางจึงมีความเป็นพลวัตสูงและถูกปรับเปลี่ยน ความหมายของพื้นที่อยู่เสมอตามบริบทการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเมืองที่เกิดขึ้น บนอาณาบริเวณพรมแดน โดยสามารถสรุปพลวัตความเป็นถิ่นที่ของทำนํ้าป่าห้า-ป่าซาง ออกเป็น 3 ช่วงเวลา ดังนี้

2.1 ชุมทางการค้าและด่านประเพณีของชุมชน โดยดำเนินมานับตั้งแต่การตั้ง ชุมชนมาจนกลางทศวรรษ 2530 ซึ่งถือเป็นยุคทองของการค้าชายแดนบ้านป่าห้า-ป่าซาง เมื่อมีการเปิดโป๊ะขนส่งสินค้าบริเวณทำนํ้ารวกโดยกำนันน้อย นักธุรกิจข้ามแดนผู้ใช้ชีวิตไป มาระหว่างแม่สาย-ท่าขี้เหล็ก ณ เวลานั้นการค้าส่วนใหญ่ในพม่าผูกขาดอยู่กับรัฐบาล การค้าบริเวณพื้นที่ชายแดนหลายแห่งเป็นการตกลงค้าขายระหว่างชุมชนกับชุมชนโดยไม่ ผ่านรัฐหรือมีลักษณะเป็นเศรษฐกิจลักลอบ ด้วยสินค้าจากไทยเป็นที่ต้องการมากในท่า

ชีเหล็ก โปะะส่งสินค้าของกำนันน้อยจึงสร้างมูลค่าเป็นอย่างดีและส่งผลพลอยได้ต่อเศรษฐกิจบ้านป่าห้า-ป่าซาง ทั้งการจ้างงานในชุมชนจากธุรกิจขนส่งสินค้าและการเอื้อให้ผู้ประกอบการรายย่อยในท้องถิ่นเติบโตจากการส่งสินค้าไปขายฝั่งพม่า (อัญญา, สัมภาษณ์ 8 ธันวาคม 2564) เมื่อชุมชนสองฝั่งน้ำรวกขยายตัวมากขึ้น ประกอบกับมีการตัดถนนจากบ้านป่าห้าไปถึงแม่สายและเชียงแสนทำให้การเดินทางสะดวกสบาย กำนันน้อยจึงเสนอให้สองชุมชนเปิดประตูการค้าข้ามฝากและพัฒนาบริเวณทำน้ำที่อยู่ห่างจากโปะไปเล็กน้อยเป็นท่าคนข้ามเพื่อคนสองฝั่งลำน้ำจะได้ไม่ต้องถ่อเรือข้ามกันเอง จากนั้นมาทำน้ำป่าห้า – ป่าซางก็กลายเป็นชุมทางการค้าและด่านประเพณีของชุมชน นอกจากเป็นจุดเคลื่อนย้ายคนและสินค้าของชุมชนชายแดนริมแม่น้ำรวก พื้นที่ดังกล่าวยังมีบทบาททางสังคมวัฒนธรรม เพราะเป็นสถานที่จัดงานประเพณีที่คงความสัมพันธ์ระหว่างสองชุมชน เช่น งานลอยกระทง อันเป็นงานใหญ่ประจำปีที่ชาวบ้านสองฝั่งจะมาร่วมทำบุญ ทำขบวนแห่กระทง ฟ้อนรำ และออกร้านขายของกันอย่างคึกคัก

2.2 การเป็นด่านพรมแดนรัฐชาติ การเคลื่อนย้ายของคนและสินค้าบริเวณทำน้ำป่าห้า-ป่าซางดำเนินไปอย่างอิสระจนกระทั่งต้นทศวรรษ 2530 เมื่อรัฐบาลเมียนมาดำเนินนโยบายเปิดประตูรับการลงทุนจากประเทศเพื่อนบ้านและหันมาให้ความสำคัญกับการค้าชายแดนมากขึ้น มีการทำข้อตกลงการค้ากับรัฐบาลไทยอนุญาตให้เอกชนเข้ามาทำการค้าในเมียนมาเพื่อแก้ปัญหาลักลอบค้าขายสินค้ากันเองตามพื้นที่ชายแดน พื้นที่ชายแดนตามชุมชนริมน้ำสาย-น้ำรวกถูกจัดระเบียบและมีการจัดตั้งจุดผ่อนปรนการค้าบ้านป่าห้าขึ้นในพ.ศ. 2538 บนทำน้ำของชุมชน เปลี่ยนด่านประเพณีอันเคยเป็นพื้นที่เชื่อมความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคมระหว่างคนสองชุมชนไปสู่ด่านพรมแดนรัฐชาติที่มีบทบาทในฐานะกลไกการจัดจำแนกและควบคุมการเคลื่อนย้ายผู้คนและสินค้าด้วยกฎระเบียบและอัตลักษณ์เอกสาร อนึ่ง การเปิดจุดผ่อนปรนช่วงแรกไม่ได้ส่งผลกระทบต่อ การไปมาหาสู่ของคนป่าห้า-ป่าซางมากนัก เพราะการบังคับใช้ระเบียบของเจ้าหน้าที่ไม่ได้เคร่งครัดด้วยเห็นว่าคนสองหมู่บ้านต่างคุ้นเคยกันดีจึงไม่ค่อยเรียกคุบัตรหรือออกเอกสารผ่านแดน อย่างไรก็ตาม ระเบียบการควบคุมการเข้าออกสินค้าที่มาพร้อมกับการตั้งจุดผ่อนปรนส่งกระทบอย่างมากต่อการค้าชายแดนท้องถิ่น สินค้าหลายชนิดไม่สามารถขนส่งหรือส่งได้ในปริมาณเดิม ส่วนการขนส่งสินค้าผ่านโปะกำนันน้อยที่ดำเนินการอยู่ก็เป็นไปอย่างจำกัด ขณะเดียวกัน อิทธิพลบนสนามการเมืองที่เพิ่มมากขึ้นและการมีท่าเรือส่วนตัวบริเวณชายแดนทำให้กำนันน้อยเป็นที่จับตาของหลายฝ่าย กระทั่งในปี พ.ศ. 2544 ก็เกิดเหตุการณ์ไม่คาดคิดขึ้น เมื่อกำนันน้อยถูกยิงเสียชีวิตท่ามกลางข่าวลือมากมาย หลังการ

เสียชีวิตของกำนันน้อย โปะชนส่งสินค้าถูกปิดอย่างถาวร ฝ่ายมันคงส่งเจ้าหน้าที่เข้าควบคุมจุดผ่อนปรนการค้าหยาต่าขึ้น การข้ามแดนไประหว่างสองชุมชนมีการตรวจตราเอกสารและบังคับใช้กฎระเบียบเคร่งครัด การค้าขายแดนป่าห้า-ป่าซางซบเซาลงทันที เหลือเพียงการค้าขายสินค้าเล็ก ๆ น้อย ๆ บริเวณเท่านั้น บางครั้งก็มีการปิดพรมแดนชั่วคราวจากเหตุการณ์สู้รบระหว่างกองกำลังต่าง ๆ ในรัฐฉาน คนป่าห้าและป่าซางจึงไม่สามารถไปมาหาสู่กันได้อิสระเหมือนเคย

แม้การเมืองเหนือเส้นเขตแดนของรัฐจะสร้างบรรยากาศตึงเครียดบนพื้นที่ทำน้ารวก ทว่าความเป็นถิ่นที่มีร่วมกันของสองชุมชนกลับไม่ได้ลดน้อยลง ในทางตรงกันข้ามคนป่าห้าและป่าซางกลับรู้สึกถึงการสร้างเขตแดนภายในรัฐชาติเดียวกันมากกว่า กรณีของบ้านป่าซาง หลังการรัฐประหารในพม่าปี พ.ศ. 2555 กองกำลังทหารแห่งพรรคคอมมิวนิสต์พม่าได้เริ่มเข้ามาควบคุมดูแลชุมชนชายแดนแม่สาย-ท่าซี้เหล็กและมีการส่งกำลังของเจ้าหน้าที่กระจายตัวอยู่หลายชุมชนรอบนอกเรื่อยมาจนถึงบ้านดินแดง ซึ่งเป็นชุมชนคนลี้ภัยเมืองยองที่อพยพเข้ามาปลายทศวรรษ 2490 ทว่ากลับไม่มีเจ้าหน้าที่ประจำการอยู่ในพื้นที่บ้านป่าซางทั้งที่เป็นชุมชนติดกัน กระนั้น เมื่อคนบ้านป่าซางเดินทางเข้าไปในเขตบ้านดินแดงก็มักจะถูกทหารพม่าจับหรือเพ่งเล็ง จนทำให้คนป่าซางหลายคนหลีกเลี่ยงการเดินทางออกจากพื้นที่ชุมชนของตนเองหากไม่จำเป็น และรู้สึกแปลกแยกกับชุมชนโดยรอบ (อัยหนาน, สัมภาษณ์ 10 ตุลาคม 2562) ส่วนการเข้ามาควบคุมพื้นที่ทำน้าและสลายอำนาจท้องถิ่นของรัฐไทยทำให้คนป่าห้ารู้สึกถึงความเป็นผู้บุกรุกและความเป็นคนอื่นของรัฐ (ลุงหมู, 14 พฤศจิกายน 2563) ความรู้สึกนี้ยังปรากฏผ่านการเรียกชื่อจุดผ่อนปรนการค้าอีกด้วย กล่าวคือที่ตั้งของจุดผ่อนปรนการค้าไม่ใช่จุดเดียวกับโปะก้านน้อย แต่ด้วยพื้นที่ดังกล่าวถูกพัฒนาขึ้นโดยกำนันน้อย คนป่าห้าและป่าซางจึงเรียกว่าทำน้ากำนันน้อยเหมือนกัน แต่จะเข้าใจร่วมกันว่าทำน้าสำหรับคนข้าม ช่วงปลายทศวรรษ 2550 รัฐได้สนับสนุนการรวมกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนบ้านป่าห้าและบรรจุจุดผ่อนปรนการค้าเป็นหนึ่งในสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญ พร้อมจัดทำป้ายบอกทางเพื่อประชาสัมพันธ์ กระนั้น ณ จุดเดียวกันของป้ายบอกทาง ปรากฏป้ายไม้ทำโดยชุมชนเขียนว่า “ทำน้ากำนันน้อย” ซึ่งจากการพูดคุยกับคนในชุมชนหรือสังเกตเวลามีนักท่องเที่ยวถามทางพบว่า ชาวบ้านน้อยคนมากที่จะเรียกบริเวณดังกล่าวว่าจุดผ่อนปรนการค้า แม้แต่คนป่าห้าที่เกิดและเติบโตหลังทศวรรษ 2540 ก็ตาม (ต่อม, 13 พฤศจิกายน 2563) สิ่งนี้แสดงให้เห็นการสร้างความเป็นถิ่นที่และความรู้ท้องถิ่นของชนชายแดนที่อำนาจรัฐถูกทำให้เป็นสิ่งที่แปลกแยกจากสำนึกของคนท้องถิ่น ขณะที่รัฐมองเศรษฐกิจหลักถือเป็นสิ่งผิดกฎหมายและกระทบกับความ

มันคงขายแดน แต่คนป่าห้า-ป่าซางกลับมองว่าเศรษฐกิจล้นกลบเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่และมีพัฒนาการควบคู่กับการเติบโตของพื้นที่ชายแดน ตลอดจนเป็นวิธีการค้าที่นำมาสู่ความเจริญทางเศรษฐกิจของชุมชน แต่การเข้ามาควบคุมพื้นที่ชายแดนของรัฐต่างหากที่เป็นอุปสรรคต่อการเติบโตของชุมชน เหล่านี้คือความเป็นคนท้องถิ่นอันคลุมเครือที่ถูกหล่อหลอมขึ้นจากสภาวะแวดล้อมอาณาบริเวณชายแดนที่มักทำให้ชนชายแดนมีอัตลักษณ์กำกวมและถูกตั้งคำถามถึงการกระทำที่ดูเบี่ยงเบนหรือท้าทายการควบคุมบงการของรัฐในชีวิตประจำวัน

2.3 การเป็นพื้นที่ต่อรองในชีวิตประจำวันของชนชายแดน หลังจุดผ่อนปรนกลับมาเปิดทำการปกติอีกครั้ง คนป่าห้า-ป่าซางต่างก็ปรับตัวใช้ชีวิตข้ามพรมแดนภายใต้การควบคุมของอำนาจรัฐที่ละน้อย โดยอาศัยความเป็นคนท้องถิ่นมาต่อรองและประกอบสร้างระเบียบการข้ามแดนระหว่างรัฐกับท้องถิ่นในระดับปฏิบัติการที่ยืดหยุ่น เช่น การขอเปิดด่านล่วงหน้าช่วงงานเทศกาลระหว่างสองชุมชน การพักอาศัยอยู่ในพื้นที่นานกว่ากำหนดด้วยเหตุผลของการไปดูแลญาติที่เจ็บป่วย เป็นต้น ขณะเดียวกันก็แสวงหาวิถีดำรงชีพภายใต้ข้อจำกัดเหล่านั้น ตัวอย่างหนึ่งคือเครือข่ายพ่อค้าไก่เมือง (ไก่บ้าน) ข้ามแดน ซึ่งตระเวนรับซื้อไก่จากเครือข่ายเกษตรกรในชุมชนป่าห้าและหมู่บ้านใกล้เคียงส่งไปขายที่ป่าซางผ่านท่าน้ำรวก เนื่องจากคนป่าซางไม่นิยมใช้ไก่พันธุ์ทำอาหารท้องถิ่น แต่ด้วยจำนวนไก่เมืองที่เลี้ยงแถบนั้นไม่เพียงพอบริโภคจึงต้องสั่งจากป่าห้ามาทดแทน นอกจากนี้ บางส่วนยังถูกส่งไปขายที่เชียงตุงและชายแดนจีนตอนใต้ ซึ่งมักจะมีการสั่งซื้อเป็นจำนวนมากช่วงตรุษจีนและให้ราคาดี (น้ำเตียน, 14 พฤศจิกายน 63) ขณะที่คนป่าซางพึ่งพาการเลี้ยงไก่เมืองจากป่าห้า คนป่าห้าก็พึ่งพาสินค้าบางอย่างที่ไม่สามารถผลิตได้หรือมีราคาถูกกว่าในบ้านป่าซาง เช่น หวายสด น้ำมันพืช และถ่านไม้ที่มีการนำเข้ามาบ่อยที่สุด เนื่องจากการผลิตถ่านไม้ในฝั่งไทยมีน้อยและราคาสูง หลายครัวเรือนที่ยังใช้ถ่านประกอบอาหารหรือชาวลื้อที่ยึดอาชีพตีไม้แบบดั้งเดิมก็จะสั่งซื้อถ่านจากบ้านป่าซาง นอกจากนี้ยังมีสินค้าเพื่อความบันเทิงอย่างการพนันที่บ้านที่คนป่าห้ามักจะข้ามไปเล่นเวลาว่างมีการจัดงานเทศกาลออกร้านบริเวณท่าน้ำฝางบ้านป่าซาง สิ่งเหล่านี้เป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมในชีวิตประจำวันแบบหนึ่งที่แสดงความเป็นคนท้องถิ่นของคนยองลำพูนในอดีต ทว่าภายใต้กรอบคุณค่าศีลธรรมของรัฐไทยสมัยใหม่ได้ถูกทำให้กลายเป็นสิ่งผิดกฎหมาย ท่านี้ป่าซางจึงเป็นพื้นที่ต่อรองอำนาจระหว่างวัฒนธรรมท้องถิ่นชายแดนและวัฒนธรรมไทยของรัฐ ส่วนกลางของคนป่าห้าที่ยังต้องการดำรงความเป็นคนท้องถิ่นผ่านการละเล่นเหล่านี้ ปัจจุบันการค้าขายข้ามแดนของชุมชนสองฝั่งอาจมีจำนวนและมูลค่าครั้งละไม่มากเหมือน

อดีต แต่ก็มีชีวิตและต่อเนื่องจนสามารถสร้างรายได้ที่มั่นคงระดับหนึ่งให้ครัวเรือนป่าห่า-ป่าซาง ขณะเดียวกันก็แสดงออกถึงการรักษาความเป็นถิ่นที่และตัวตนคนท้องถิ่นของสองชุมชนผ่านกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ดำเนินไปอย่างเกื้อหนุนกันและกันภายใต้บริบทการควบคุมพื้นที่ชายแดนของรัฐสมัยใหม่

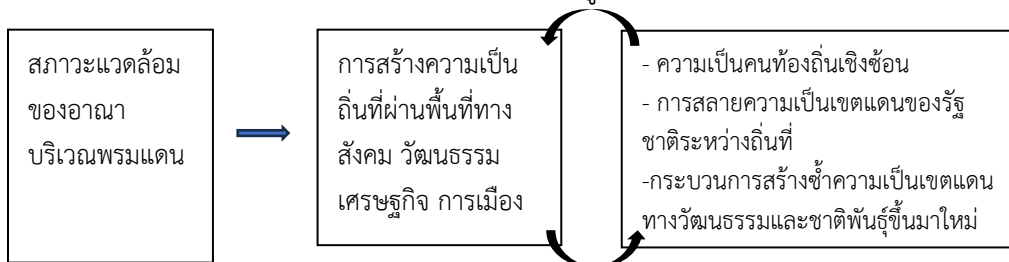
อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาข้างต้นแสดงให้เห็นว่า สภาวะแวดล้อมของอาณาบริเวณพรมแดนที่การเคลื่อนย้ายและปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนมากกว่าหนึ่งดินแดน หนึ่งชาติพันธุ์ หนึ่งเชื้อชาติ เกิดขึ้นอย่างเข้มข้นมายาวนานได้หล่อหลอมให้ชุมชนบ้านป่าห่า-ป่าซางมีลักษณะเป็นพื้นที่แบบที่ Donnan และ Wilson (2005) เรียกว่า พื้นที่ในระหว่าง (Place In-Between) ซึ่งผู้คนสามารถไหลเวียนแทรกซึมไปมาโดยไม่ยึดติดอยู่กับพรมแดนที่ถูกนิยามโดยรัฐชาติ ประวัติศาสตร์สังคมและชีวิตคนป่าห่า-ป่าซางจึงวางอยู่บนความสัมพันธ์แบบข้ามเขตแดน และก่อให้เกิดความเป็นคนท้องถิ่นที่หลากหลายซับซ้อน แต่ก็สามารถปรับตัวใช้ประโยชน์จากความเป็นซับซ้อนนี้ต่อรองกับโครงสร้างและกลุ่มทางสังคมต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิตประจำวัน สอดคล้องกับลักษณะของชนชายแดนในงานศึกษาของ Martinez (1994) และความเป็นพลวัตของคนสองน้ำที่ปรากฏในงานศึกษาของณัฐชวัล โกคาพานิชวงศ์ (2559) เรื่อง ‘คนสองน้ำ’: พลวัต ‘คนสองสัญชาติ’ ในเมืองชายแดนจังหวัดระนอง พบว่าคนสองสัญชาติที่ยังรากอยู่บริเวณชายแดนไทย-เมียนมาในพื้นที่จังหวัดระนองมีการผลิตซ้ำวิถีชีวิตในแบบสองท้องถิ่นและการเชื่อมต่อความเป็นบ้านและความผูกพันต่อท้องถิ่นสองแห่ง ควบคู่ไปกับการถูกตั้งคำถามเรื่องสำนึกภักดี อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ต่างออกไปในงานศึกษานี้คือแม้คนป่าซางกว่าครึ่งจะมีบัตรประชาชนไทยและใช้ชีวิตแบบคน 2 สัญชาติที่สามารถปรับตัวในการเคลื่อนย้ายและลงหลักปักฐานไปพร้อมกันหลายสถานที่อย่างยืดหยุ่น แต่กระบวนการสร้างความเป็นถิ่นที่ของคนเหล่านี้แง่หนึ่งมีลักษณะเป็นพื้นที่เชิงชาติพันธุ์ที่มีการนับเข้าและกันออกผู้คนที่อยู่โดยรอบและก่อให้เกิดความเป็นเพื่อนบ้านหรือผู้รุกรานอยู่เสมอ แม้หลายคนมิได้โยยหากการกลับไปเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทยในฐานะแผ่นดินแม่ ทว่าคนป่าซางจำนวนหนึ่งเริ่มวิตกกังวลถึงความเป็นถิ่นที่ของตนเองที่เริ่มหดแคบลง เมื่อคนหนุ่มสาวทยอยออกจากชุมชนไปอยู่เมืองแม่สายและเมืองเชียงราย ขณะที่หลายครอบครัวขายบ้านเพื่อย้ายไปอยู่ฝั่งไทยถาวร ทำให้สองข้างทางของบ้านป่าซางทุกวันนี้มีบ้านเรือนถูกปิดร้างสลับกับบ้านที่มีคนอยู่อาศัยในสัดส่วนใกล้เคียงกันและมี

แนวโน้มที่จะเพิ่มมากขึ้น ขณะเดียวกัน การขยายตัวของเมืองทำให้หลักที่ตั้งดูผู้คนจากพื้นที่ต่าง ๆ ของเมียนมาให้เข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณชายแดนแม่น้ำรวกทำให้เกิดรุกคืบของผู้มาใหม่เข้ามาในถิ่นของผู้มาก่อนมากขึ้นทุกที เช่นกรณีบ้านป่าฮี้ ชุมชนคนเมืองที่อยู่ติดกับป่าซาเงาใต้ ซึ่งขณะนี้ได้กลายเป็นชุมชนคนไทยใหญ่และคนลี้ภัยจากเมืองยองเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ส่วนคนพม่าจากตอนกลางก็เริ่มเข้ามาอยู่อาศัยในบ้านป่าซาเงาเหนือและได้มากขึ้นพร้อมกับสร้างถิ่นที่ของตนบนพื้นที่กายภาพของชุมชน เช่น บ้าน โรงเรียน ร้านค้า และตลาด ทำให้ผู้เฒ่าผู้แก่บ้านป่าซาเงาเกิดความรู้สึกว่าวันหนึ่งชุมชนคนไทยริมแม่น้ำรวกก็อาจถูกกลืนหายไปจนหมด เหล่านี้แสดงให้เห็นว่า ความเป็นถิ่นที่เป็นกระบวนการทางสังคมที่มีพลวัต สามารถเปลี่ยนแปลงไปตามการสร้างซ้ำที่เกิดขึ้นภายในท้องถิ่นเอง โดยบางกรณีความเป็นถิ่นที่นำมาสู่การสลายความเป็นเขตแดนของรัฐชาติระหว่างถิ่นที่ ขณะที่บางกรณีกลับเป็นกระบวนการสร้างซ้ำความเป็นเขตแดนทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ขึ้นมาใหม่ ฉายภาพของชุมชนชายแดนมีลักษณะการเป็นพื้นที่ที่มีการเคลื่อนไหว (Moving Border) และซ่อมสร้างตัวเองอยู่เสมอจากกลุ่มคนที่เคลื่อนย้ายและหยั่งรากอยู่บนอาณาบริเวณเหล่านั้น

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการวิจัยสามารถสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ ได้ดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

นโยบายการพัฒนาชุมชนชายแดนควรเป็นไปอย่างคำนึงถึงมิติทางประวัติศาสตร์และปฏิสัมพันธ์ข้ามพรมแดนของผู้คนในพื้นที่ กระจายอำนาจการตัดสินใจไปสู่คนท้องถิ่นทุกระดับและให้ความสำคัญกับการสร้างบรรยากาศของการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ระหว่างผู้คนหลากหลายเชื้อชาติ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาพลวัตความเป็นถิ่นที่ของชุมชนชายแดนไทย-เมียนมาหลังเหตุการณ์การเมืองในเมียนมาปีพ.ศ. 2564 ที่จะนำมาสู่คำถามสำคัญอย่างน้อย 2 ประการ คือ 1. คนในชุมชนชายแดนเมียนมาที่มีรากร่วมกับชุมชนชายแดนในไทยมีความคิดการย้ายถิ่นหรือไม่ อย่างไร คนที่ต้องการย้ายถิ่นจะมีการปรับตัวเพื่อสร้างความเป็นถิ่นที่อย่างไร ส่วนคนไม่ต้องการย้าย/ไม่สามารถย้ายได้จะดำรงชีวิตอย่างไรภายใต้ความเป็นถิ่นที่เปลี่ยนไปทั้งจากสถานการณ์การเมืองและการหดแคบลงของจำนวนประชากรที่มีรากร่วมกับชุมชนชายแดนไทย 2. กรณีที่คนกลุ่มนี้ย้ายถิ่นเข้ามาในประเทศไทย รัฐจะนิยามพวกเขาอย่างไร มีนโยบายบริหารจัดการชายแดนและนโยบายทางสังคมเพื่อดูแลคนกลุ่มนี้อย่างไร

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยรหัส 622C014077 ภายใต้ชุดแผนงานวิจัย ปฏิสัมพันธ์ของ “ชนชายแดน” ในอาณาบริเวณพรมแดนของจังหวัดเชียงราย ได้รับทุนสนับสนุนจากแผนบูรณาการพัฒนาศักยภาพ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิจัย และนวัตกรรม ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2562

เอกสารอ้างอิง

- ณัฐวุฒิ โกคาพานิชวงศ์. (2559). ‘คนสองน้ำ’: พลวัต ‘คนสองสัญชาติ’ ในเมืองชายแดน จังหวัดระนอง. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 12(1), 175-196.
- ต่อม. (2563, 13 พฤศจิกายน). ชาวบ้านชุมชนแม่สาย- ท่าช้างเหล็ก [บทสัมภาษณ์].
- น้ำเทียน. (2563, 14 พฤศจิกายน). ชาวบ้านชุมชนแม่สาย- ท่าช้างเหล็ก [บทสัมภาษณ์].
- น้ำพร. (2563, 8 พฤศจิกายน). ชาวบ้านชุมชนแม่สาย- ท่าช้างเหล็ก [บทสัมภาษณ์].
- น้ำสม. (2563, 9 พฤศจิกายน). ชาวบ้านชุมชนแม่สาย- ท่าช้างเหล็ก [บทสัมภาษณ์].
- ปอ. (2563, 9 พฤศจิกายน). ชาวบ้านชุมชนแม่สาย- ท่าช้างเหล็ก [บทสัมภาษณ์].
- พีน้า. (2563, 10 พฤศจิกายน). ชาวบ้านชุมชนแม่สาย- ท่าช้างเหล็ก [บทสัมภาษณ์].
- ภัทรา เจริญลาภ. (2556). *แนวทางการพัฒนาการค้าชายแดนจังหวัดเชียงราย : กรณีศึกษา อำเภอแม่สายและจังหวัดท่าช้างเหล็ก* (วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการโลจิสติกส์และโซ่อุปทาน). เชียงราย: มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง.

- ราญ ฤณาด และชูลีพร วิมุกตานนท์. (2530). *การเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของชาวไทยลื้อที่อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย*. เชียงใหม่: ศูนย์วิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยพายัพ.
- ลูงหมู. (2563, 14 พฤศจิกายน). *ชาวบ้านชุมชนแม่สาย-ท่าซี้เหล็ก* [บทสัมภาษณ์].
- วสันต์ ปัญญาแก้ว. (2555). *กลไกรัฐ การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ และปฏิบัติการของลื้อชายแดนที่เมืองชายแดนแม่สาย-ท่าซี้เหล็ก* (รายงานการวิจัย). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วีระศักดิ์ ญาวิระ. (2548). *ผลกระทบของนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษที่มีต่ออำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย* (รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ สำนักวิชาศิลปศาสตร์). เชียงราย: มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง.
- สมศักดิ์. (2562, 15 ธันวาคม). *อนุศาสนาจารย์กิตติคุณ* [บทสัมภาษณ์].
- อัยแก้ว. (2563, 30 พฤษภาคม). *ชาวบ้านชุมชนแม่สาย-ท่าซี้เหล็ก* [บทสัมภาษณ์].
- อัยคำ. (2563, 5 พฤศจิกายน). *ชาวบ้านชุมชนแม่สาย-ท่าซี้เหล็ก* [บทสัมภาษณ์].
- อัยนา. (2564, 8 ธันวาคม). *ชาวบ้านชุมชนแม่สาย-ท่าซี้เหล็ก* [บทสัมภาษณ์].
- อัยแสง. (2562, 29 พฤษภาคม). *ชาวบ้านชุมชนแม่สาย-ท่าซี้เหล็ก* [บทสัมภาษณ์].
- อัยหนาน. (2562, 10 ตุลาคม). *ชาวบ้านชุมชนแม่สาย-ท่าซี้เหล็ก* [บทสัมภาษณ์].
- Day, G. & Murdoch, J. (1993). Locality and Community: Coming to Terms with Place. *The Sociological Review*, 41(1), 82-111.
- Donnan, H. & Wilson, T.M. (2005). *Culture and Power at the Edges of the State: National Support and Subversion in European Border Regions*. Transaction Publishers and LIT Verlag.
- Martinez, O.J. (1994). *Border People: life and society in the U.S. – Mexico borderlands*. United States of America: The University of Arizona Press.
- Pongsawat, P. (2007). *Border Partial Citizenship, Border Towns, and Thai Myanmar Cross-Border Development: Case Studies at the Thai Border Towns* (A Doctoral Dissertation, City and Regional Planning). United States of America: University of California, Berkeley.